

Hanna Ruszczakowa

Z historii metodyki nauczania języka polskiego jako przedmiotu kierunkowego na Uniwersytecie Łódzkim (1946-1985)

Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica 9, 341-346

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Hanna Ruszczakowa

**Z HISTORII METODYKI NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO*
JAKO PRZEDMIOTU KIERUNKOWEGO
NA UNIWERSYTECIE ŁÓDZKIM (1946–1985)**

Dydaktyka języka polskiego jako przedmiot nauczania pojawiła się w spisie wykładów uniwersyteckich w roku akademickim 1946/1947. Zajęcia prowadził dr Juliusz Saloni. W roku 1948/1949 pojawiła się zmiana organizacyjna zajęć – podział na metodykę nauczania języka polskiego – wykładowcą była mgr Zofia Gosiewska (pracownik naukowy Uniwersytetu) oraz na metodykę nauczania historii literatury polskiej, którą prowadził dr Jan Zygmunt Jakubowski. W następnym roku, 1949/1950, metodykę nauczania historii literatury przejął po dr. Jakubowskim dr Tadeusz Sivert.

Dla osób nie znających bliżej historii łódzkiej polonistyki, dziwne może się wydawać, że już w pierwszych latach Uniwersytetu Łódzkiego zajęcia, początkowo z dydaktyki języka polskiego, a następnie z metodyki nauczania historii literatury, podjęli pracownicy naukowci. Historia Oddziału Łódzkiego Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej, które powstało 22 lutego 1937 r. z istniejącego w Łodzi samodzielnego Koła Polonistów, wskazuje, jak silne organizacyjnie, a także naukowo, było łódzkie środowisko polonistyczne. Wśród kilku sekcji Łódzkiego Oddziału Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej istniała również Sekcja Dydaktyczna, którą kierował dr Jan Zygmunt Jakubowski. Praca tej Sekcji na rzecz pomocy nauczycielom i uczniom szkół średnich była różnorodna i spotykała się z ogromnym uznaniem środowiska (tzw. wykłady maturalne, odczyty dla nauczycieli, lekcje koleżeńskie). Wielostronna i efektywna pomoc szkole ze strony Sekcji Dydaktycznej sprawiła, że wizytator Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dr Juliusz Saloni nie widział potrzeby powoływania przy Kuratorium m. Łodzi odrębnego ogniska metodycznego (instytucji oświatowej, prowadzącej doskonalenie zawodowe czynnych nauczycieli).

* W sprawozdaniu wykorzystano m.in. dostępne składy osobowe i spisy wykładów z lat 1946–1983 oraz akta osobowe wykładowców kontraktowych.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej pierwszą próbą ożywienia łódzkiego środowiska polonistycznego było reaktywowanie 13 maja 1945 r., właśnie z inspiracji Juliusza Salonięgo, Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. W związku z niereaktywaniem Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej, na zebraniu dawnych członków we wrześniu 1945 r. postanowiono dokonać podziału zadań byłego Oddziału Towarzystwa. Sekcja Dydaktyczna podjęła pomoc merytoryczną i metodyczną dla nauczycieli w ramach zorganizowanego, początkowo samorządnie, a w październiku 1945 r. powołanego przez kuratorium, ogniska metodycznego języka polskiego. Działalność naukową i wydawniczą dawnego Oddziału Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej przejęło Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Trzy osoby z grona byłych członków Towarzystwa Polonistów znalazły się wśród pracowników naukowych Uniwersytetu Łódzkiego: prof. dr Stefania Skwarczyńska, dr Aniela Kowalska i dr Jan Zygmunt Jakubowski, który został przewodniczącym ogniska metodycznego. Na zebraniach ogniska wygłaszał również wykłady dr Tadeusz Sivert.

Przywołanie fragmentu dziejów Łódzkiego Oddziału Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej wyjaśnia, dlaczego właśnie te trzy nazwiska: Juliusz Saloni, Jan Zygmunt Jakubowski, Tadeusz Sivert znajdujemy wśród pierwszych wykładawców metodyki nauczania języka ojczystego w Uniwersytecie Łódzkim.

Reforma studiów uniwersyteckich, w tym filologii polskiej, sprawiła, że metodyka nauczania języka polskiego weszła w skład bloku zajęć związanych z przygotowaniem zawodowym. Plany nauczania wyróżniły m.in. wykłady i ćwiczenia z metodyki, wprowadzono egzamin z tego przedmiotu. Nie dokonywano już podziału na metodykę nauczania języka i metodykę nauczania historii literatury. Zajęcia prowadzili teraz wykładawcy kontraktowi. Niektórzy z nich byli wykładawcami Kursu Przygotowawczego (Włodzimierz Hajdrych, Wanda Kwaskowska, Irena Plocer), wszyscy – to wybitni nauczyciele praktycy z dużym doświadczeniem organizacyjnym. Oprócz ukończenia studiów polonistycznych mieli też przygotowanie pedagogiczne, wyniesione ze szkół wyższych, np. byli absolwentami Studium Pedagogicznego przy Uniwersytecie Warszawskim (Irena Plocer, Wanda Kwaskowska) albo Studium Pedagogicznego przy Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (Zofia Kawynowa).

Pierwszym wykładawcą kontraktowym, prowadzącym zajęcia z metodyki, został w roku 1951/1952 mgr Włodzimierz Hajdrych. W latach międzywojennych był zatrudniony na stanowisku nauczyciela przedmiotów pedagogicznych w Seminarium Nauczycielskim w Tarnopolu, w Liceum Pedagogicznym we Lwowie i w Liceum Pedagogicznym w Stryju. Po 1945 r. pełnił m.in. funkcję dyrektora Państwowego Pedagogium i dyrektora Liceum Pedagogicznego dla Dorosłych w Łodzi.

W roku akademickim 1953/1954 wprowadzono (po III roku) dwutygodniową praktykę pedagogiczną we wrześniu. Praktyka wymagała zaliczenia i dopiero po odbyciu praktyki studenci składali egzamin z metodyki.

W roku akademickim 1955/1956 na miejsce mgr. Włodzimierza Hajdrycha przyszła Wanda Kwaskowska – wykładowca metodyki w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej. Od 1949 r. kierowała instytucjami doskonalenia zawodowego czynnych nauczycieli języka polskiego w Łodzi – Ośrodkiem Dydaktyczno-Naukowym Języka Polskiego, potem Sekcją Języka Polskiego w Wojewódzkim Ośrodku Doskonalenia Kadr Oświatowych w Łodzi. Była absolwentką Uniwersytetu Warszawskiego. W spisie wykładów z roku 1956/1957 nie znajdujemy egzaminu z metodyki, natomiast przy wykładach i ćwiczeniach pojawia się litera „Z”, oznaczająca zapewne tylko zaliczenie.

Po rezygnacji Wandy Kwaskowskiej stanowisko wykładowcy kontraktowego z metodyki objęły na krótki czas wybitne nauczycielki, pozostające w stałym kontakcie z instytucjami doskonalenia nauczycieli: mgr Zofia Kawynowa – 1957/1958–1959/1960 oraz mgr Irena Plocer – 1960/1961.

Zajęcia z metodyki nauczania języka ojczystego najdłużej prowadził mgr Mieczysław Woźniakowski. Rozpoczął wykłady i ćwiczenia w roku 1961/1962, początkowo pełnił równocześnie funkcję kuratora Okręgu Szkolnego m. Łodzi. Od 1 października 1966 do 31 stycznia 1973 był zatrudniony w Uniwersytecie Łódzkim jako wykładowca kontraktowy. W roku akademickim 1962/1963 metodyka nauczania języka polskiego weszła w skład przedmiotu dodatkowego – filologii polskiej na pedagogice.

Od roku 1963/1964 metodyka nauczania historii literatury i języka została wprowadzona na studiach zaocznych. Zajęcia kończyły się zaliczeniem. Egzaminy powróciły w roku akademickim 1970/1971, zarówno dla studentów stacjonarnych, jak i zaocznych.

Za przełomowy w historii uniwersyteckiej metodyki uważać można rok 1971/1972. W Instytucie Filologii Polskiej, kierowanym przez prof. dra Zdzisława Skwarczyńskiego, powołana zostaje Pracownia Metodyki Nauczania Języka Polskiego. Wykłady prowadził w dalszym ciągu mgr Mieczysław Woźniakowski, natomiast ćwiczenia praktyczne w szkołach – dr Wanda Łuszko, dr Piotr Bąk i mgr Eugeniusz Cyniak. W połowie roku akademickiego, w związku z odejściem na emeryturę mgr. Mieczysława Woźniakowskiego, rozpoczęła pracę mgr Krystyna Ratajska. Pewne uporządkowanie organizacyjne nastąpiło w Pracowni w roku 1973/1974. Kierownikiem Pracowni był st. asystent mgr Eugeniusz Cyniak, a zatrudnione były następujące osoby: st. wykładowca mgr Hanna Ruszczakowa, adiunkt dr Jadwiga Weber, st. asystent mgr Krystyna Ratajska. Zajęcia z metodyki prowadził „gościnnie” dr Piotr Bąk z Zakładu Historii Języka Polskiego i Filologii Słowiańskiej. W związku ze zwiększoną liczbą godzin dydaktycznych w roku akademickim 1976/1977 zatrudnione zostały nowe osoby: st. asystenci:

mgr Barbara Bogołębska, mgr Anna Krupska-Perek, mgr Janina Kwaśniakowa, mgr Janusz Marchewa, mgr Teresa Świętosławska.

Od 1 października 1977 na kierownika Pracowni powołano dr Hannę Ruszczakową. W roku 1979/1980 stan osobowy Pracowni uległ pewnym zmianom. Zatrudnieni byli: st. wykładowca dr Hanna Ruszczakowa, adiunkt dr Eugeniusz Cyniak, st. asystenci mgr Barbara Bogołębska, mgr Janina Kwaśniakowa, mgr Janusz Marchewa, mgr Krystyna Ratajska, mgr Teresa Świętosławska, asystent mgr Barbara Kudra.

W roku akademickim 1981/1982 Pracownia została przekształcona w samodzielny Zakład Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej (decyzją Rady Wydziału Filologicznego, na wniosek dyrektora Instytutu Filologii Polskiej, prof. dra. Witolda Śmiecha). W roku 1984, w związku z Ustawą o szkolnictwie wyższym, Zakład Dydaktyki, który nie posiadał samodzielnego pracownika naukowego, otrzymał kuratora; został nim doc. dr habil. Iwo Szlesiński. Rok 1971/1972, jak zaznaczono, rozpoczął bardzo istotne zmiany w rozwoju metodyki nauczania języka polskiego. Powołanie jednostki organizacyjnej, jaką była Pracownia, podlegającej bezpośrednio dyrektorowi Instytutu Filologii Polskiej, prof. dr. Zdzisławowi Skwarczyńskiemu, zatrudnienie kilku osób, rozpoczęcie przez nie prac badawczych, zmierzających do uzyskania stopnia doktora, czynny udział w różnych pracach, podejmowanych przez Instytut, wszystko to sprawiło, że Pracownia zyskała istotną pozycję w obrębie zarówno Instytutu, jak i Wydziału.

Polityka kadrowa w Pracowni Metodyki i Zakładzie Dydaktyki pozwoliła ukształtować spokojną, przyjazną atmosferę, sprzyjającą rozwojowi naukowemu pracowników. Możliwość otrzymywania urlopów naukowych, początkowo semestralnych, potem rocznych, spowodowała szybki rozwój naukowy asystentów.

Ponieważ przedstawiono nieco szerzej pewne dane osobowe o wykładowcach kontraktowych do 1973 r., należy kilka słów powiedzieć o osobach zatrudnianych w Pracowni i Zakładzie. Niewątpliwym nawiązaniem do pierwszego okresu rozwoju metodyki (1946–1973) było zatrudnienie w 1973 r. mgr Hanny Ruszczakowej. Była ona wieloletnią nauczycielką szkół średnich w Łodzi (od 1949), kierowniczką Sekcji Języka Polskiego Okręgowego Ośrodka Metodycznego (1968–1972) i st. wykładowcą w Instytucie Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych (1972–1973). Jako organizatorka konferencji metodycznych i kursów nauczycielskich pozostawała w stałym kontakcie z pracownikami Uniwersytetu Łódzkiego. Mgr Krystyna Ratajska należała również do nielicznej grupy przodujących nauczycieli. Pracowała w szkole ćwiczeń, opiekowała się praktykami śródrocznymi. Znana była w środowisku polonistycznym jako nauczycielka wybitna, pełna niezwykle interesujących pomysłów dydaktycznych, autorka opracowań metodycznych, które prezentowała na zebraniach Ośrodka Metodycznego. Dr Jadwiga

Weber interesowała się także psychologią wieku dojrzewania i jako była kierowniczką Poradni Wychowawczo-Zawodowej wносиła do Pracowni wiedzę z tego zakresu. Inni pracownicy, którzy pojawiali się kolejno w Pracowni i Zakładzie należeli już do najmłodszej grupy nauczycieli. Mieli poza sobą kilkuletni staż pedagogiczny, byli najczęściej wyróżniającymi się polonistami szkół ćwiczeń, opiekunami praktyk studenckich (Teresa Świątosławska, Janina Kwaśniakowa, Andrzej Kudra, Ewa Popiel-Popiołek). Niektórzy ukończyli Studia Doktoranckie w Instytucie Teorii Literatury, Teatru i Filmu (Barbara Bogołębska, Ewa Popiel-Popiołek). Dwie osoby pełniły funkcję lektorów języka polskiego za granicą: dr Jadwiga Weber w Bukareszcie i dr Eugeniusz Cyniak w Helsinkach.

Kiedy po kilkunastu latach, w roku 1985, sięgniemy do spisu osobowego, znajdziemy w Zakładzie Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej następujące osoby: kurator Zakładu doc. dr habil. Iwo Szlesiński, p.o. kierownika Zakładu st. wykładowca dr Hanna Ruszczakowa, adiunkci: dr Barbara Bogołębska, dr Eugeniusz Cyniak, dr Janina Kwaśniakowa, dr Krystyna Ratajska, dr Teresa Świątosławska, st. asystenci: mgr Barbara Kudra, mgr Andrzej Kudra, asystent mgr Ewa Popiel-Popiołek.

Wprowadzenie przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Techniki jednolitych programów nauczania spowodowało pewne „wzmocnienie” organizacyjne przedmiotu, umożliwiło jednocześnie organizowanie i prowadzenie zajęć w zależności od potrzeb środowiska, sytuacji kadrowej, współpracy z Kuratorium Oświaty i Wychowania. Zajęcia z metodyki przedmiotu kierunkowego obejmowały 180 godzin, na które składały się (zależnie od systemu organizacyjnego) wykład, konwersatorium, ćwiczenia praktyczne w szkołach oraz tzw. techniczne środki nauczania. Praktyka pedagogiczna odbywała się w dalszym ciągu we wrześniu – dwa tygodnie w szkole podstawowej i dwa tygodnie w szkole średniej. W roku 1980/1981 zmniejszono liczbę godzin przedmiotu do 150. Przedłużeniu do ośmiu tygodni uległy praktyki pedagogiczne (po III roku cztery tygodnie w szkole podstawowej, po IV roku cztery tygodnie w szkole średniej).

Przypominając sprawy organizacyjne, należy przywołać w tym miejscu ważny fakt historyczny. Otóż przełom lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych był okresem uzyskania przez dydaktyki szczegółowego statusu samodzielnych dyscyplin naukowych. Metodyka przestała być przedmiotem „marginesowym”, „praktycznym”, uzyskała programowe równouprawnienie i mogła rozwijać się w poszczególnych uczelniach, w tym w Łodzi, w samodzielnych jednostkach organizacyjnych. W latach siedemdziesiątych i na początku osiemdziesiątych w Pracowni Metodyki Nauczania Języka Polskiego i Zakładzie Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej gościli konsultanci naukowci: doc. dr hab. Karol Lausz i prof. dr hab. Wojciech Pasterniak.

Od roku akademickiego 1978/1979 rozpoczęła się współpraca z pracownikami pokrewnych Zakładów: Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu im. Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie. Ustalono, że pracownicy zaprzyjaźnionych Zakładów Metodyki spotykać się będą co roku na zebraniach naukowych kolejno w Warszawie, Łodzi i Lublinie. Pierwsze spotkania organizowano w węższym nieco gronie, z czasem stały się one konferencjami ogólnopolskimi. W drugim spotkaniu, 30–31 maja 1983 r., wzięli udział przedstawiciele Zakładów Dydaktyki Języka Polskiego i Literatury ze wszystkich wyższych uczelni w Polsce. Zapowiedzieli swój udział pracownicy naukowi Uniwersytetu im. Justusa Liebiga z Giessen i Uniwersytetu im. Józefa Attili z Szegedu. Nie wszystkim udało się jednak przybyć do Łodzi. Gościem i referentem był dziekan Wydziału Germanistyki w Giessen, prof. dr Wolfhard Kluge; nadesłała referat Julia Bicskei, adiunkt Uniwersytetu z Szegedu. W 1981 r. gościem dydaktyków języka niemieckiego w Giessen była dr Hanna Ruszczakowa, która wygłosiła odczyt dla studentów oraz uczniów klasy dziesiątej w Wetzlau.

Zespół pracowników Zakładu Dydaktyki Języka Polskiego i Literatury, przygotował (pod redakcją dr. Eugeniusza Cyniaka) *Przewodnik po tematach i literaturze z dydaktyki* (1981). Wszyscy pracownicy Zakładu publikują systematycznie wyniki swych badań naukowych, a kilka prac doktorskich zostało przygotowanych do druku (dr dr J. Marchewy, K. Ratajskiej, T. Świętosławskiej). Od roku 1977/1978 Zakład Dydaktyki (dr Hanna Ruszczakowa) prowadzi seminaria magisterskie dla studentów zaocznych.

Sytuacja kadrowa w Zakładzie Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej wydaje się w roku 1985 ustabilizowana, a młodzi doktorzy przygotowują rozprawy habilitacyjne: dr Barbara Bogołębska, dr K. Ratajska, dr Teresa Świętosławska.

Metodyka przedmiotu kierunkowego jest współcześnie samodzielną dyscypliną naukową, rozwija się w różnych ośrodkach uczelnianych, także w Łodzi, w sposób interesujący. W obrębie zainteresowań pracowników Zakładu Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej pozostaje następująca problematyka: historyczne i współczesne koncepcje nauczania literatury i języka polskiego; recepcja literatury i analiza dzieła literackiego w szkole; nauczanie teorii literatury; problemy stylistyki, nauczanie wiedzy o języku; historia słownictwa specjalnego; doskonalenie zawodowe czynnych nauczycieli języka ojczystego; poglądy dydaktyczne wybitnych polonistów.